

TOSHKENT SHAHRI EKOLOGIK HOLATINING BUGUNGI
SHAHARSOZLIKKA TA'SIRI

Toshkent Arxitektura Qurilish Universiteti

2-bosqich doktoranti

Xoshimova Fazilat Jamshid qizi

fazilatolimova@gmail.com

Annotatsiya: Mustaqilligimizning ilk kunlaridan boshlab O'zbekiston poytaxti Toshkent shahri ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy taraqqiyot yo'nalishida yurtimiz uchun bosh yetakchi shahar sifatida rivojlanib kelmoqda. Bu yildan-yilga aholi sonining o'sishi, zamonaviy qurilishlar va infratuzilma modernizatsiyasi natijasida ekologik omillarga bo'lgan ehtiyoj va e'tibor ham sezilarli darajada ortmoqda. Toshkent shahri ekologik holatining o'zgarishi va bu jarayonning shaharsozlikdagi ta'siri so'nggi yillarda dolzarb masalalardan biriga aylanmoqda. Shahar tashkiliy tuzilmasi va ekologiya o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik ushbu hudud aholisi sog'ligi, farovonligi, qulay hayot tarzini belgilovchi asosiy omillardan bo'lib, zamonaviy shaharsozlikda tabiiy muvozanatni saqlash, yashil hududlar maydonini kengaytirish, atrof-muhitga zarar yetkazmaydigan texnologiyalarni joriy etishga alohida e'tibor qaratishni talab qilmoqda.

Kalit so'zlar: Toshkent shahri, ekologik holat, shaharsozlik, yashil hududlar, atmosfera ifloslanishi, chiqindilar, suv resurslari, zamonaviy qurilish, ekologik muvozanat, ekologik madaniyat

Toshkentning ekologik muammolari bugungi kunda bir necha yo'nalishlarda ko'zga tashlanmoqda. Ularning eng asosiylaridan biri atmosferaning ifloslanishidir. So'nggi yillarda avtomobillarning soni ikki-uch barobarga ortgani, eski transport vositalari muomalada ko'pligini inobatga olsak, havodagi zararli gazlar va chang zarralari miqdori ortib bormoqda.

Bundan tashqari, yirik sanoat korxonalari, qurilish maydonlarida sodir bo‘layotgan chang va chiqindilar shaharning ekologik holatiga salbiy ta‘sir ko‘rsatmoqda. Toshkentning qattiq iqlimi, yoz oylaridagi jazirama va qishda kuzatilayotgan smogli kunlar ekologik barqarorlik masalasini yanada keskinlashtiradi. Bunday jarayonlar shaharsozlikka ham o‘zining muayyan ta‘sirini ko‘rsatmay qolmayapti. Toshkentning yangi hududlarini zabt etish, aholi sonining tez o‘sishi natijasida yirik uy-joylar, ko‘p qavatli uylardan iborat massivlar, savdo va ko‘ngilochar majmualar, infratuzilma ob‘ektlari hamda yo‘llar qurilishi bosqichma-bosqich rivojlanmoqda. Bu esa, o‘z navbatida, yashil hududlarning qisqarishiga olib kelmoqda. Ayniqsa, shaharning markaziy qismlarida eski ko‘chatlarning kesilishi, yangi qurilish uchun yer maydonlarining ajratilishi natijasida hududlarda ekologik muvozanat izdan chiqmoqda. Lekin obodonlashtirish, yashil hududlarni ko‘paytirish, suv resurslaridan oqilona foydalanish, zamonaviy chiqindilarni qayta ishlash usullarini joriy etish orqali bu muammolar hal etilmoqda, deb bo‘lmaydi. Yuzaga chiqayotgan ekologik tahdidlarni vaqtida bartaraf qilmaslik nafaqat hozirgi, balki kelajak avlod ellik-yuz yil oldin yaratilgan Toshkent hayotini ham xavf ostiga qo‘yadi. Shaharsozlik amaliyotida Toshkentda sodir bo‘layotgan ekologik holatni tahlil qilish va ularni optimallashtirish bo‘yicha qator strategik vazifalar mavjud. Birinchi navbatda, mavjud yashil hududlarni asrash, ko‘chat ekish ishlarini kengaytirish va yangi bog‘larni tashkil etish muhim. Shahar atmosferasini tozalash hamda mikroiqlimni yumshatishda ko‘kat va daraxtlar muhim rol o‘ynaydi. Yosh daraxtlarning to‘g‘ri parvarish qilinishi, qimmatbaho va ekologik jihatdan bardoshli ko‘chatlar tanlovi to‘g‘ri amalga oshirilishi kelajak shahar muhitining barqarorligiga hissa qo‘shadi [1].

Shuningdek, shaharsozlikda qurilayotgan yangi turar joy massivlarida ekologik standartlar va "yashil qurilish" texnologiyalarini tadbiq etish bugungi kun zamonaviy yondashuv talabi sifatida maydonga chiqmoqda.

Binolarda energiya samadorligini oshirish, issiqlik va salqinlikni tabiiy muvozanatda ushlab turish uchun zamonaviy materiallar, ekologik xavfsiz uskunalari va energiya tejovchi texnologiyalardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Ayni damda ko‘plab yangi binolarda, ayniqsa tijorat va ko‘ngilochar markazlarda zamonaviy ventilyatsion tizimlar, quyosh batareyalari, yomg‘ir suvini yig‘ib, qayta ishlash tizimlari joriy qilinmoqda. Bu kabi texnologiyalar ekologik xavfsizlikni ta‘minlashda innovatsion yondashuv sifatida namoyon bo‘lmoqda. Shu bilan birga transport tizimini optimallashtirish orqali shahar ekologik muhitini yaxshilash borasida ham salmoqli ishlar amalga oshirilmoqda. Avtomobillar sonini kamaytirish, jamoat transportini rivojlantirish, elektr transportlarni keng joriy qilish, velosiped yo‘laklari va piyodalar uchun qulay infratuzilmani yaratish orqali havoni ifloslantiruvchi manbalarni kamaytirish mumkin. Poytaxtda metro tarmoqlari kengaytirilib, ekologik toza transportlardan foydalanish odati keng ommalashmoqda. Bu esa aholi uchun ekologik xavfsiz, qulay va sog‘lom shahar muhitini shakllantirishga xizmat qilmoqda. Shahar suv resurslarining oqilona boshqarilishi ham Toshkent ekologik barqarorligida muhim rol o‘ynaydi. Irrigatsiya tizimlarini modernizatsiya qilish, yomg‘ir suvlarini yig‘ish va ularni yashil hududlarni sug‘orishda ishlatish, aholi uylarida suvdan tejamkorlik bilan foydalanishni targ‘ib qilish atrof-muhitga salbiy ta’sirlarni kamaytiradi. Suv yo‘laklari, kanallar va favvoralarining ko‘payishi shaharda tabiiy me’yorni saqlashda ham, shahar mikroiklimini normallashtirishda ham muhim omil bo‘lib xizmat qiladi. Toshkent shahri ekologik muammolarining iqtisodiy va ijtimoiy oqibatlarini jiddiy o‘rganilmoqda. Atmosfera havosining ifloslanishi natijasida aholining sog‘ligi, ayniqsa bolalar, yoshlar va keksalarda turli allergik, nafas yo‘llari, yurak-qon tomir kasalliklari soni oshmoqda. Bu esa sog‘liqni saqlashga sarflanadigan xarajatlarning ortishiga, ijtimoiy hayot va iqtisodiy samaradorlikning pasayishiga olib keladi [2].

Ta'lim muassasalarida, ishlab chiqarish korxonalarida, aholining dam olishi uchun mo'ljallangan joylarda ekologik holat yaxshi bo'lishi shahar ahlining umumiy kayfiyati, salomatligi va yashash sifatining o'sishiga yordam beradi. Shaharsozlikda Toshkentning ekologik ahvolini inobatga olish yangi loyiha va qurilishlarda zarur choralar ko'rilishini, ekologik baholashlardan o'tkazilishini taqozo etadi. Har bir yangi qurilish yoki infratuzilma ob'ekti ekologiyaga bo'ladigan salbiy ta'sirini kamaytirishi, chiqindilarni va zararli moddalarning chiqishini minimallashtiruvchi texnologiyalardan foydalanishi shart. Binolar atrofida yashil maydonlar, dam olish bog'chalari, sport va rekreatsiya zonalari yaratilishi nafaqat ekologik, balki ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga ko'mak beradi. Yirik savdo markazlari, avtostansiyalar, ishlab chiqarish hududlarida chiqindilarni ajratib to'plash, ularni qayta ishlash va utilizatsiya qilish tizimi yo'lga qo'yilishi shahar ekologik muhitiga ijobiy ta'sir qiladi [3].

Ommaviy-ahbora vositalarida ham Toshkent shahri ekologiyasi, yashil hududlarning holati, atmosferaning ifloslanishi, yerosti suvlarining samarali boshqarilishi, chiqindilarning utilizatsiyasi mavzulari keng yoritilmoqda. Bu fuqarolarda ekologik madaniyat shakllanishiga, atrof-muhitga nisbatan ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'lishga turtki bo'lib xizmat qilmoqda. Mahallalarda, ta'lim muassasalarida, davlat va xususiy korxonalarda muntazam ravishda ekologik tadbirlar, hasharlari, seminar va treninglar o'tkazilishi ekologik muammolarni bartaraf etishda samarali vosita sanaladi. Toshkent shahrida olib borilayotgan keng ko'lamli ekologik va shaharsozlik islohotlari natijasida ekologik muvozanatga salbiy ta'sir ko'rsatadigan omillar bosqichma-bosqich bartaraf etilmoqda. Lekin mavjud muammolarni kompleks yondashuv asosida hal qilmasdan turib, poytaxt barqaror rivojlanishini ta'minlab bo'lmaydi. Bozor tamoyillari, zamonaviy texnologiyalar, fuqarolarni ekologik ongli hayotga jalb etish orqali yangi loyihalarni amalga oshirish, yashil hududlarni kengaytirish hamda manzarali

qurilish tajribasini keng joriy etish talab etiladi. Shu bilan birga, ekologik holatni monitoring qilish uchun zamonaviy texnologiyalar, sun'iy intellekt, raqamli tizimlar joriy etilishi, ekologik axborotlarni ochiq va tezkor yetkazib borish ahamiyatli bo'lib bormoqda. Ekologik muhit uchun eng samarali yondashuv – bu tabiatga do'stona muomala, yashil hayot tarzini shakllantirish, har bir fuqaro va tashkilot zimmasiga ekologik javobgarlikni yuklashdan iborat [4].

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda, Toshkent shahri ekologik holatining zamonaviy shaharsozlikka ta'siri juda chuqur va ko'p qirrali. Ekologik muammolar shaharsozlik jarayonlarida, yangi hududlarni rivojlantirishda, infratuzilmasi va kommunikatsiyalarini modernizatsiya qilishda doimiy nazorat ostida bo'lishi lozim. Faqatgina kompleks ilmiy-amaliy, texnologik va ijtimoiy yondashuv asosidagina Toshkentda ekologik barqaror, farovon va zamonaviy hayot uchun muhit yaratish mumkin. Shahar ekologik muammolarini bartaraf etish, tabiiy resurslarni samarali boshqarish, yashil hududlarni kengaytirish, ekologik madaniyat va bilimlarni oshirish, zamonaviy ekologik va qurilish texnologiyalaridan keng foydalanish Toshkent taraqqiyotining muhim sharti sanaladi. Kelajak avlod uchun ekologik barqaror, sog'lom va yashil Toshkentni saqlash barchamizning vazifamizdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Karimova Z.I., Yusupov M.B. Toshkent shahri ekologiyasining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ta'siri // O'zbekiston ekologiya jurnali, 2022, 5-son, 24-31-betlar.
2. Rustamov Sh.N. Shaharsozlikda ekologik omillar va zamonaviy yondashuvlar // "Urbanistika va ekologiya" to'plami, 2021, 2-son, 15-27-betlar.

3. Rasulov F.A., Xayrullayev A.A. Toshkent shahrining yashil hududlarini rivojlantirish strategiyasi // “Ekologik muammolar va ularni bartaraf etish” seminar materiallari, 2023, 41-54-betlar.

4. Egamberdiyeva D.M. Toshkentda atmosfera havosining ifloslanishi va uning oqibatlari // “Ekologiya va atrof-muhit muhofazasi” ilmiy-amaliy axboroti, 2020, 3-son, 12-22-betlar.

5. O‘zbekiston Respublikasi Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o‘zgarishi vazirligi // Rasmiy axborotlar, <https://eco.gov.uz/uz> (mavzuga oid statistik va normativ ma’lumotlar).

6. Ismoilov S.R. Zamonaviy shaharsozlikda ekologik xavfsizlik // “Ekologiya va qurilish” ilmiy jurnali, 2022, 5-son, 67-80-betlar.

7. “Toshkent shahrining yirik innovatsion loyihalari va ekologik talablari” // Respublikamiz matbuoti, 2024 yil, 8-son, 33-45-betlar.

8. Karimov A.A. Shahar muhitida suv resurslari va ularni boshqarish // O‘zMU “Geografiya va tabiiy resurslar” jurnali, 2021, 4-son, 55-66-betlar.

9. “Yashil shahar – yashil taraqqiyot” xalqaro konferensiyasi materiallari // Toshkent, 2023, 29-34-betlar.

10. Bobonazarov To‘lqinbek. Toshkent shahrida chiqindilarni boshqarish va ekologik xavfsizlik muammolari // “Ekologik tahdidlar” to‘plami, 2023, 7-son, 102-109-betlar.

